

ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ

УДК 378.011.3-051:373.3]:377

Абрагам В. І.

ФОРМУВАННЯ АКМЕОЛОГІЧНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ В УМОВАХ КОЛЕДЖУ

У статті розглядаються зміст і умови формування акмеологічних компетентностей майбутніх вчителів в умовах педагогічного коледжу. Характеризується потенціал і можливості професійного розвитку особистості, зокрема, формування загальних компетентностей, які передбачають вміння вчитися впродовж життя. Окремим аспектом виділено середовище навчального закладу, як певна система організованих педагогічних впливів, сфера міжособистісної взаємодії та зв'язків.

Ключові слова: акмеологічні компетентності, компоненти освітнього середовища педагогічного коледжу, професійний саморозвиток майбутніх вчителів початкової школи, самовдосконалення, самовиховання, саморозвиток, проектування професійної діяльності, професійний потенціал.

Акмеологічна компетентність вчителя початкової школи передбачає неперервність розширення системи знань, які дозволяють високопродуктивно виконувати професійну діяльність. Структура і зміст професійної компетентності визначається специфікою професійної діяльності вже на перших порах підготовки вчителя початкової школи в умовах коледжу. Акмеологічна компетентність включає знання про шляхи, принципи і закономірності прогресивного розвитку особистості, її професіоналізму.

Акмеологічність майбутнього вчителя формується з початками його підготовки в умовах коледжу і співвідноситься з еталоном особистісно-професійного розвитку людини культури. Вже вивчаючи педагогіку і психологію він усвідомлює потребу професійного саморозвитку, вироблення індивідуальних стратегій, здатностей до експериментування соціальних ролей, креативності відношення до професії і до життя.

При з'ясуванні питання були використані наукові праці з проблеми педагогіки вищої школи, неперервної освіти, підготовки вчителя початкової школи, формування професійно-педагогічних компетентностей в системі педагогічного процесу коледжу. Були також використані праці акмеологів

О. Бодальова, М. Боришевського, Н. Кузьміної, А. Реана; психологів І. Беха, С. Максименка, В. Семиченко; педагогів І. Підласого, О. Савченко, В. Сухомлинського, В. Сластьоніна та ін.

Метою статті є розгляд проблеми саморозвитку майбутнього вчителя початкової школи в умовах коледжу, як пропедевтику дальшої акмеологічної готовності.

Сучасний педагогічний коледж покликаний навчити розумінню соціальних вимог до учасників освітнього процесу, забезпечити концептуально-теоретичний фактор формування педагогічного досвіду через системність компетентнісного підходу, створити умови для належного використання потенціалу педагогічного коледжу.

Сучасний стан розвитку цивілізації характеризується прискореним розвитком технологій, демографічними тенденціями, змінами у структурі ринку праці. Відповідно, це змінює вимоги до компетентностей вчителя початкової школи, змісту підготовки.

Багатокомпонентність, поліфункціональність та суспільна значимість проблем професійно-педагогічної освіти робить її об'єктом наукового аналізу і теоретичних досліджень багатьох зарубіжних і вітчизняних вчених. Феномен професійно-педагогічної освіти вивчається науковцями в таких основних аспектах: методологічні та концептуальні засади професійної підготовки учителів; зміст професійної педагогічної освіти, визначення її базового рівня, інваріантних та варіативних компонентів; процесуальне здійснення навчально-виховного процесу в закладах підготовки педагогічних кадрів, пошук нових технологій, форми, засобів, методів навчання. Всі три напрямки досліджень взаємопов'язані в безпосередньому процесі здійснення професійної педагогічної підготовки. Саме тому розгляд проблем однієї із сторін підготовки вчителя обов'язково зумовлює дотик до суміжних сторін і з'ясування споріднених питань.

Апробоване поєднання спеціально-предметної, теоретичної, методичної і практичної педагогічної підготовки в ХХ – поч. ХХІ столітті, доповнене загальноосвітнім компонентом, таким чином замкнувши загальноприйнятту в світі чотириелементну модель професійної педагогічної підготовки учителів. У цей час вона набула змісту і структури, що складається з таких циклів: соціально-гуманітарний, психолого-педагогічний, фаховий, практичний. Кожен із циклів має власну періодичність у загальному терміні навчання, регламентовану навчальним планом послідовність вивчення і певний обсяг змістового вираження.

У змісті професійної педагогічної підготовки, зокрема, бакалаврату, все більше увага приділяється розвитку загальних (універсальних) компетентностей з акцентуацією на необхідності навчитись вчитися впродовж життя.

В системі професійної підготовки педагога у коледжі інноваційним фактором є програма підготовки за обраною спеціальністю з аспектами

міждисциплінарних зв'язків.

Поняття “зміст” як філософська категорія означає те, “що наповнює форму і із чого вона складається” .

Поняття “зміст” тлумачними словниками подається як “суть, внутрішній смисл, значення чого-небудь”.

Учителів початкових класів в Україні готують у 15-ти коледжах, структурних підрозділах педагогічних університетів, у педагогічних та педагогічно-індустріальних коледжах України. Проблемою є дисбаланс між запитом українського суспільства і реальним станом змісту педагогічної освіти. Стандарти змісту не забезпечують майбутнім педагогам можливості оволодіння компетентнісним підходом, технологіями педагогічної діяльності, не адаптують до неперервності саморозвитку.

Слід зазначити, що якщо в галузі опанування загальною освітою цей процес іменується словосполученням “здобуття освіти”, то в галузі професійної освіти аналогічне явище здобуття фахової освіти дістало назву “професійної підготовки”.

Орієнтація освіти на європейські цінності і стандарти, кращі світові традиції ефективно впливає на розвиток творчих здібностей молоді, що навчається.

Слід зауважити, що найвагомішу роль у здійсненні професійно-педагогічної самопідготовки відіграє психолого-педагогічний цикл, тобто набір психологічних і педагогічних знань, умінь і навичок, які в системі компетентнісного підходу підготовки вчителя.

Розгляд конкретних проблем педагогічної підготовки тісно пов'язаний із формуванням змісту професійно-педагогічної освіти. Зміст освіти як системного утворення, можна визначити декілька рівнів його формування: рівень загального теоретичного уявлення, рівень навчального предмета і навчального матеріалу, зміст навчального матеріалу, який зафіксований в підручниках, навчальних посібниках, збірниках завдань тощо. В. Бондар, П. Гусак, В. Краєвський, Н. Шапошнікова ці рівні змісту освіти поєднують з рівнями цілеутворення в педагогічній системі – найвищий – глобальний, відображений в моделі особистості майбутнього учителя; наступний – етапний – в навчальному плані, третій – оперативний – в навчальних програмах.

Система знань фахівця повинна узгоджуватись із складовими узагальненими структурами діяльності, яку він повинен здійснювати.

Працюючи на посаді вчителя початкових класів, молодший спеціаліст насамперед виконує проєктивну функцію, суть якої полягає в визначенні мети і завдань навчально-виховного процесу, умінні передбачати результати своєї діяльності в стандартних і творчих умовах, відповідно до цього визначати стратегію своєї діяльності. Для успішної реалізації виробничих функцій педагог повинен володіти необхідними компетентностями і компетенціями. При формуванні компетентностей, які

потрібні молодшому спеціалісту, визначено необхідний рівень їх сформованості, а саме: вміння виконувати дії, спираючись на: носії інформації, постійний розумовий контроль та вміння виконувати дії автоматично на рівні навички. Акмеологічна спрямованість педагогічної діяльності вимагає наявності певних соціально-психологічних компетентностей і якостей молодшого спеціаліста, таких як: планетарне мислення, інноваційність, аксіологічність, комунікативність, тактовність, мобільність, валеологічність, аналітичність та здатність розуміти дитину, ставити себе на її місце, тактовність у спілкуванні.

Заміна освітніх парадигм, які орієнтувались на формування виконавців, спеціалістів з енциклопедичними знаннями, пристосованих до регламентованих дій на нові, трансформаційні парадигми, що переслідують мету розвинути критично-креативні здібності фахівців, здатність до інноваційної діяльності, до соціальної і міжособистісної комунікації, на гуманістичних засадах, до вирішення особистих і глобальних проблем. Саме це спонукає до глибокого осучаснення підготовки майбутніх учителів. Зміна змісту фахової педагогічної освіти немислима без реформування.

Найважливіші цінності освіти – не тільки дитина, а й педагог, здатний до розвитку, задатків, таланту, соціального захисту, збереження індивідуальності дитини. Тому особистісно-орієнтована підготовка в шкільній і педагогічній освіті – взаємопов'язані. В ідеалі така майбутня акмеологічність передбачає проектування індивідуальної траєкторії професійного становлення кожного студента протягом усіх років його навчання. Передусім необхідно змінити методологію підготовки – формувати майбутнього спеціаліста як особистість, здатну до самонавчання впродовж життя, до прийняття рішення в інтересах дитини. Цей процес передбачає створення варіативних навчальних планів, програм, нових структур змісту і тривалості навчання. За будь-яких умов навчання потрібно дбати про фундаментальність психологічної і педагогічної підготовки студентів, оволодіння ними набором нових педагогічних технологій, за допомогою яких успішно досягається мета кожного рівня освіти. Реформа професійної підготовки вчителя має безпосередньо торкнутись і змісту педагогічної підготовки, оскільки саме вона покликана в першу чергу “з різноманітних дисциплін взяти і синтезувати в цілісну систему ті знання і практичні вміння, які необхідні педагогу для педагогічного моделювання навчально-виховного процесу, його реалізації, аналізу і дослідження”.

Продовження навчання як реалізація ідей неперервної освіти відбувається з врахуванням уже здобутих молодшими спеціалістами і бакалаврами знань із загальноосвітнього, спеціально-предметного, психолого-педагогічного циклів. Таке включення педучилищ і педколеджів до розряду вищих закладів освіти і відсутність повторень вивчення одного й того ж обсягу знань зумовлює вирішення такої проблеми теорії змісту

освіти, як вироблення державних стандартів.

Реальна педагогічна діяльність набагато різноманітніша, ширша і складніша, ніж змодельована, оскільки пов'язана з навчально-виховним середовищем, міжособистісним контекстом, індивідуальністю учителя, з його стремлінням до саморозвитку. Можна погодитись із судженням про те, що зміст підготовки учителя неспроможний помістити всі рецепти щодо розмаїття необхідних дій, які зумовлюватимуться професійними ситуаціями. Але все ж особистісний і діяльнісний підходи, як цільова орієнтація у здійсненні фахової підготовки, не втратили своєї ваги і в даний час виступають реальним визначенням вимог із боку держави і суспільства до представників педагогічних спеціальностей.

Модернізація програм з психолого-педагогічних дисциплін має відповідати Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти "Нова українська школа" і передбачати впровадження компетентнісного, особистісно-орієнтованого підходу в педагогічній освіті, наближення підготовки до умов фахової діяльності, запровадження педагогіки партнерства, набуття навичок дослідницької діяльності на посаді педагога.

Успіх інноваційних реформ, у першу чергу, залежить від вчителя, його творчого потенціалу, готовності до безперервної самоосвіти, здібності до гнучкого соціально-педагогічного мислення, гуманістичної спрямованості особистості. У системі реформування освіти одним із провідних завдань є підвищення професіоналізму вчителя. Вивчення питання цінностей як механізму впливу на формування молодшої особистості в системі підготовки у педагогічному коледжі набуває вагомого значення, оскільки саме цінності є інтегративним показником як окремого індивіда, так і для людства в цілому. Формування цінностей майбутнього вчителя складають фактори моделі професійного становлення, так і новоутворення юнацького віку [1].

Особливу роль відіграє особистість педагога: громадянина, патріота, професіонала, провідника значущої для суспільства інформації, провідника виховного процесу, інтелектуального та духовного потенціалу нації. Державна національна програма "Освіта (Україна XXI століття)" визначає стратегічну мету розвитку процесу виховання молодого покоління України: забезпечення можливостей постійного духовного й культурного самовдосконалення особистості, формування інтелектуального та культурного потенціалу як найвищої цінності нації [4, с. 5].

Для реалізації акмеологічно спрямованого професійного саморозвитку завдань важливим є врахування індивідуального підходу як підтримки морального становлення особистості; визнання самоцінності особистості у визначенні цілей; повага і довіра до особистості; забезпечення свободи вибору; єдності прав та обов'язків особистості.

Одним з основних факторів становлення особистості є освітнє середовище, яке на підсвідомому рівні психіки людини надійно викарбовує

матрицю її поведінки. Поняття “освітнє середовище” варто розуміти як систему умов, створену для особистісного розвитку студента, серед яких: навчальна та управлінська діяльність, освітні технології та способи взаємодії з зовнішніми чинниками [3]. Тому, розглядаючи проблему формування особистісних цінностей студентів під час професійної підготовки вчителя початкових класів в умовах коледжу, неможливо залишити поза увагою питання впливу на особистість освітнього середовища вищого навчального закладу, яке характеризується системою організованих педагогічних впливів, сферою міжособистісної взаємодії та соціальних зв'язків.

Студентський вік є періодом інтенсивного становлення пізнавальних, комунікативних, творчих можливостей особистості, періодом формування її свідомості та самосвідомості, утвердження визначальних життєвих цінностей та орієнтирів, самореалізації та самовизначення у соціальній ситуації.

Інноваційний потенціал студента, що включає творчу здатність генерувати нові уявлення та ідеї, високий культурний рівень можливий під час реалізації таких аспектів:

– студент має рівні можливості для здійснення активної, суб'єктної позиції; викладач виконує функції організатора навчально-пізнавальної діяльності студентів, який пропонує їм вибір методики для розв'язання значущих завдань;

– будь-яка діяльність у коледжі виконується як постійний самостійний вибір студентами;

– студенти під час взаємодії з викладачем планують й виконують різноманітні види наукової, професійної, громадської діяльності, що відповідає особистим інтересам та є соціально значуща;

– процес міжособистісної взаємодії, спілкування з викладачем регулюється шляхом налагодження зворотного зв'язку як обміну інформацією про отримані результати, очікування, реальні успіхи, досягнення, невдачі, висновки на майбутнє.

Особистісні та професійні цінності становлять аксіологічне ядро майбутнього вчителя початкових класів, обрамлене загально визначеним ідеалом.

Людство рухається до префігуративного суспільства, де дорослі не тільки навчають молодших, а й самі вчаться у них.

Важливими дієвими інструментаріями в коледжі є хмарні технології, які передбачають відкритість освітнього середовища для викладачів та студентів, які в будь-який момент можуть знайти потрібну інформацію: лекції, інструктивні картки, завдання та матеріали для самостійної роботи тощо. Формувати особистісно-професійні цінності як на заняттях, так і в позанавчальний час, використовуючи мережу Інтернет, допомагають різноманітні онлайн-курси, наукові конференції та вебінари (“Інтерактивна

школа творчого вчителя”, “Критичне мислення для освітян” та ін.).

Під час педагогічної практики різних видів майбутній вчитель початкових класів має можливість проявити себе, і як особистість, і як фахівець, зокрема, в ставленні до людини як до найвищої цінності; креативності, здатності перетворювати малі ідеї у великий проект; інтерактивності, вмінні взаємодіяти в суспільстві; розвитку критичного мислення, власної позиції; вмінні доводити розпочату справу до логічного завершення, що передбачає не тільки викладання, а й досягнення результатів у роботі; формування особистісної компетентності.

Отже, проблема формування особистісних цінностей студентів під час професійної підготовки вчителя початкових класів в умовах коледжу потребує постійної наукової уваги і креативу. Однак, лише створення відповідних умов в педагогічному коледжі та активна позиція студента щодо особистісного самовдосконалення сприятимуть діяльності в контексті аксіології.

Використана література:

1. Бех І. Д. Особистість у просторі духовного розвитку : навч. посіб. / І. Д. Бех. – Київ : Академвидав, 2012. – 256 с.
2. Бойко А. М. Побудова науково-обгрунтованої моделі випускника як умова забезпечення багатоступеневої освіти у вищій педагогічній школі / А. М. Бойко // Вища освіта в Україні: реалії, тенденції, перспективи розвитку : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. Ч. I. – Київ, 1996. – С. 43-46.
3. Вовк Л. П. Акмеологічний підхід до вивчення проблеми професійного саморозвитку майбутнього вчителя. / Л. П. Вовк // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія. Випуск 47, 2016. – С. 68-72.
4. Вовк Л. Українсько-російський словник навчально-педагогічних понять та термінів : методичний посібник / Л. Вовк, В. Вишківська, О. Падалка. – Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2012. – 332 с.
5. Закон України “Про освіту” від 05.09.2017 № 2145-VIII.
6. Державна національна програма “Освіта (Україна ХХІ століття)”. – Київ : Райдуга, 1994. – 61 с.
7. Паламарчук В. Ф. Як виростити інтелектуала / Валентина Федорівна Паламарчук. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2000. – 152 с.
8. Савченко О. Я. Розвиток змісту початкової освіти в умовах державного суверенітету України: методологічний, законодавчий, дидактичний аспекти [Текст] / О. Я. Савченко // Педагогічна і психологічна науки в Україні : збірник наукових праць : в 5 т. / Нац. акад. пед. наук України. – Київ : Педагогічна думка, 2012. – Том 3 : Загальна середня освіта. – С. 61-74. – ISBN 978-966-644-215-7
9. Vovk L. P. Basic structures of the future teacher’s intelligence and activity / L. P. Vovk, N. V. Kosharna // Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology, V (60) / [Editor-in-chief: Dr. Xénia Vámos]. – Budapest: published by the support of Society for Cultural and Scientific Progress in Central and Eastern Europe, 2017. – Issue 135. – P. 61-64.

References:

1. Bekh I. D. Osobystist u prostori dukhovnoho rozvytku : navch. posib. / I. D. Bekh. – Kyiv : Akademvydav, 2012. – 256 s.
2. Boiko A. M. Pobudova naukovo-obhruntovanoi modeli vypucknyka yak umova zabezpechennia bahatostupenevoi ocvity u vyshchii pedahohichnii shkoli / A. M. Boiko // Vyshcha ocvita v Ukraini: realii, tendentsii, perspektyvy rozvytku : materialy Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii. Ch. I. – Kyiv, 1996. – С. 43-46.

3. *Vovk L. P.* Akmeologichnyi pidkhid do vyvchennia problemy profesiinoho samorozvytku maibutnoho vchytelia. // L. P. Vovk // Naukovi zapysky Vinnytskoho derzhavnogo pedahohichnoho universytetu imeni Mykhaila Kotsiubynskoho. Serii: Pedahohika i psykholohiia. Vypusk 47, 2016. – S. 68-72.
4. *Vovk L.* Ukrainsko-rosiiskyi slovnyk navchalno-pedahohichnykh poniat ta terminiv : metodychnyi posibnyk / L. Vovk, V. Vyshkivska, O. Padalka. – Kyiv : Vyd-vo NPU imeni M. P. Drahomanova, 2012. – 332 s.
5. Zakon Ukrainy “Pro osvitu” vid 05.09.2017 № 2145-VIII.
6. Derzhavna natsionalna prohrama “Osvita (Ukraina KhKhI stolittia)”. – Kyiv : Raiduha, 1994. – 61 s.
7. *Palamarchuk V. F.* Yak vyrostyty intelektuala / Valentyna Fedorivna Palamarchuk. – Ternopil : Navchalna knyha – Bohdan, 2000. – 152 s.
8. *Savchenko O. Ya.* Rozvytok zmistu pochatkovoї osvity v umovakh derzhavnogo suverenitetu Ukrainy: metodologichnyi, zakonodavchyi, dydaktychnyi aspekty [Tekst] / O. Ya. Savchenko // Pedahohichna i psykholohichna nauky v Ukraini : zbirnyk naukovykh prats : v 5 t. / Nats. akad. ped. nauk Ukrainy. – Kyiv : Pedahohichna dumka, 2012. – T. 3 : Zahalna serednia osvita. – S. 61-74. – ISBN 978-966-644-215-7.
9. *Vovk L. P.* Basic structures of the future teachers intelligence and activity / L. P. Vovk, Kosharna N. V. // Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology, V (60) / [Editor-in-chief: Dr. Xénia Vámos]. – Budapest : published by the support of Society for Cultural and Scientific Progress in Central and Eastern Europe, 2017. – Issue 135. – P. 61-64.

АБРАГАМ В. И. Формирование акмеологических компетентностей будущего учителя в условиях колледжа.

В статье рассматриваются содержание и условия формирования акмеологических компетентностей будущих учителей в условиях педагогического колледжа. Характеризуется потенциал и возможности профессионального развития личности, в частности, формирование общих компетентностей, которые предусматривают умение учиться на протяжении жизни. Отдельным аспектом выделена среда учебного заведения, как определена система организованных педагогических влияний, сфера межличностного взаимодействия и связей.

Ключевые слова: акмеологические компетентности, компоненты образовательной среды педагогического колледжа, профессиональное саморазвитие будущих учителей начальной школы, самоусовершенствования, самовоспитания, саморазвитие, проектирование профессиональной деятельности, профессиональный потенциал.

ABRAGAM V. I. Forming of akmeologicheskikh kompetentnostey of future teacher in the conditions of college.

In the article maintenance and terms of forming of akmeologicheskikh kompetentnostey of future teachers is examined in the conditions of pedagogical college. Potential and possibilities of professional development of personality is characterized, in particular, forming of general kompetentnostey, which foresee ability to study during life. A separate aspect is select the environment of educational establishment, as a system of the organized pedagogical influences, sphere of interpersonality co-operation and connections, is certain.

Keywords: to the akmeologicheskije competence, components of educational environment of pedagogical college, professional samorazvitie of future teachers of initial school, self-perfections, self-educations, samorazvitie, planning of professional activity, professional potential.